

Theodore Spandounes, *On the origin of the Ottoman Emperors*.
Translated and edited by Donald M. Nicol,
Kambridge University Press 1997, 161.

Ova knjiga predstavlja prijevod teksta sa italijanskog jezika koji je 1538. godine zapisao Theodore Spandounes, potomak dinastije Kantacuzena. Tekst je preveo i pripremio Donald M. Nicol, profesor moderne grčke historije, zatim vizantijske historije, književnosti i jezika na Londonskom univerzitetu, Kraljevskom koledžu. Sada je emeritus profesor. Iz oblasti bizantijske historije pripremio je nekoliko značajnih djela: *The last centuries of Byzantium, 1261-1453* (1972, 2nd edition 1992), *The end of the Byzantine empire* (1979), *Byzantium and Venice* (1988), *The byzantine lady ten portraits, 1250-1500* (1994), *The reluctant emperor: a biography of John Cantacuzene, Byzantine emperor and monc, 1295-1383* (1996).

Originalni tekst Theodora Spandounesa Kantacuzena o osmanskoj vladarskoj kući prvi je javnosti predstavio Francesco Sansovino u *Historia Universale*, Venice 1654. Original teksta preveo je sa italijanskog Constantine Sathas i objavio ga u Parizu u zbirci dokumenata 1890. godine.¹ Pri tome je koristio svaku činjenicu da pokaže patriotizam Teodora Spandounesa.

Theodore Spandounes je bio potomak bizantijske vladarske porodice Kantacuzena. Njegova majka Eudokia Kantacuzen izbjegla je u Veneciju prije 1453. godine, prije nego što su Osmanlije zauzeli Konstantinopol i uključili ga u sastav svoje države. Udala se za Matthew Spandounesa, vizantijskog izbjeglicu u Veneciju prije 1460. godine. Njega je habzburški car Frederick III 1454. godine počastvovao titulom grofa svete rimske imperije (Holy Roman Empire). Mathew Spandounes i Eudokia Cantacuzin su imali troje djece: jednu kći i dva sina: Aleksandra i Theodora. Eudokia je umrla prije 1490. godine. Teodor je, kao sasvim mali, poslan staroj tetki Mari, koja je živjela u istočnoj Makedoniji. Mara je bila srpska princeza koju su udali za osmanskog sultana Murata II. Kada je sultan 1451. godine umro, njegov sin sultan Mehmed II, koji je Mari bio veoma privržen kao pravoj majci, darovao joj je u selu Ježevo, nedaleko od Sereza, posjed i tamo je 1459. godine smjestio sa svim po-

¹ C. N. Sathas, *Documents inedits relatifs a' l'histoire de la Grece au moyen a'ge*, IX, Paris 1890, p. 133-261.

častima i udobnostima.² Sa njom je u Ježevu boravila i njena sestra Katarina, koja je 1456. godine postala udovica. Mara je živjela i djelovala kao hrišćanka, a na osmanjskom dvoru je bila veoma uticajna i cijenjena. Njen uticaj je dopirao i do Venecije. Venecijanski ambasadori, kada su na osmanskom dvoru trebali riješiti neke svoje ciljeve, često su tražili njenu pomoć.³ U veoma ugodnoj atmosferi, u okrilju zaštite osmanskog dvora, proveo je Teodor Spandounos svoje djetinstvo. Tu je naučio turski jezik, a pod patronatom tetaka Mare i Katarine dobio je i potrebna saznanja o svom porijeklu, kao i obrazovanje iz hrišćanske teologije. U mjestu gdje je boravio susretao je razne ličnosti iz visokih društvenih slojeva, a imao je pristup i dvoru u Istanbulu. Osim toga imao je rođake, prijatelje i poznanike u Solunu, koji su Osmanlije osvojile 1430. godine i integrisali ga u sastav svoje države.

Istanbul je posjetio prvi put 1503. godine. Cilj njegove posjete Visokoj Porti bio je da spasi brata i njegovu trgovačku robu, kada je, zajedno s drugim venecijanskim trgovcima, pao u osmansko zarobljeništvo.

Theodor Spandounes imao je rodbinske veze i sa porodicom Kosača u Bosni. Ana, jedna od pet kćeri njegovog dede Georga, udala se oko 1454. godine za Vladislava, sina hercega Stipana Kosače (Duk of St Sava). Kada je sultan Mehmed II Fatih 1463. godine osvojio Bosnu Ana je zajedno sa suprugom Vladislavom izbjegla u Ugarsku.⁴

Među njegovim rodacima bilo je i onih koji su postali članovi muslimanske zajednice i zauzimali visoke društvene pozicije u Osmanskoj državi. Jedan od njih je mlađi brat Vladislava koji je postao poznat kao Ahmed-paša Hercegović, sin Stipana Kosače, ili, kako ga naziva autor sin Hercega od sv. Save. Drugi je Mesih-paša (Paleolog) koji je sa sultanom Mehmedom II Fatihom učestvovao u osvajanju Rodosa 1480. godine. Mesih-paša je bio brat majke Matthewa Spandounesa, Theodorovog oca.⁵ Kasnije, u vrijeme sultana Bajezida II on je obavljao dužnost beglerbega Ru-

² T. Spandounes, *On the origin of the Ottoman Emperors*, Kambridge, 1997, 48. (dalje, Spandounes, Origin)

³ *Isto*. Mara je imala prijateljske odnose i sa Dubrovačkom republikom. Dubrovački izaslanici koji su dolazili u Istanbul donosili su joj poruke, vjerovatno iz Venecije, a ona ih je koristila kao svoje glasonoše u suprotnom smjeru. Najvjerovatnije se radi o nekim tajnim dogovorima između Mare i Venecije. Više o tome vidjeti: Ljuba Stojanović, *Stare srpske povelje i pisma, knj. I, Dubrovnik i susedi njegovi*, Drugi deo, Beograd- Sr. Karlovci, 1934, 196-199.

⁴ Spandounes, Origin, 44. Theodore Spandounes navodi da su, prije nego što su otputovali za Ugarsku, kod njega boravili nekoliko dana. Također navodi da je Vladislav umro 1489. godine. Svi navodi koje Spandounes donosi u ovoj knjizi nisu uvijek u skladu sa historijskim realnostima, zbog čega je nužno izvršiti kontrolu podataka sa drugim historijskim izvorima.

⁵ Spandounes, *Origin*, 46.

melije i kasnije velikog vezira. Njegov drugi rođak, brat Mesih-paše, poznat kao has Murat-paša, bio je veoma uvažavan od strane sultana Mehmeda II Fatiha.⁶

Osim ovog izvora postoje još dva poznata izvora o porijeklu Theodora Spandounesa i njegove šire porodice, oba direktno povezana sa genealogijom dinastije Kantakuzen, kojoj je pripadala Teodorova majka. Prvi izvor predstavlja grupu dokumenata koju je napisao Hugues Bizac iz početka 16. stoljeća. On je bio suprug Karole Kantacuzen de Flory, kćeri Jamesa II de Flory, grofa Jaffe. Njena majka, Zoe Kantakuzen, bila je jedna od pet kćeri Georga Paleologa Kantacuzen, za koga Spandounes kaže da je bio djed njegove majke. Buzakovi su dokumenti objavljeni 1952. godine.⁷

Drugi izvor je neobjavljen. To je manuscript Angelusa Massarellusa, *Dell'Imperadori Constantinopolitani*, koji se čuva u Vatikanu (Codex Vaticanus Latinus 12127). Massarellus je bio papin sekretar. Umro je 1566. godine. Njegovi zapisi o dinastiji Paleologa i Kantacuzena predstavljaju prvorazredne izvore za kontrolu i dopunu informacija koje pruža Spandounosovo i Buzacovo djelo.

Ovaj manuscript Theodora Spandounesa predstavlja zanimljivu priču o historijskom razvoju Osmanske države, o formi vladanja u ovoj državi, društvenoj organizaciji, o vojnoj moći i njenoj hijerarhiji. Prva verzija ove knjige, napisana na italijanskom, pojavila se 1509. godine. Na francuski je prevedena 1519. godine. Konačna verzija talijanskog teksta dovršena je 1538, dok je svoje prvo izdanje doživjela 1890. godine.

Iako je odrastao pod okriljem bogatstva, moći i privilegija osmanskog dvora, Theodor Spandounes se iskazuje u životu i djelu kao veliki patriota koji želi ujediniti kršćanski svijet i protjerati Osmanlije iz evropskog kontinenta.

Knjiga koju je Donald M. Nicol preveo na engleski jezik i dopunio naučnom aparaturom, obogaćena je brojnim nužnim komentarima. Sastoji se od uvoda sa porodičnom genealogijom (vii-xxvi), prijevoda originalnog teksta na engleski, zabilješki i komentara, zatim bibliografije. Indeks u knjizi omogućuje čitaocu lakše pronalaznje određenih ličnosti i lokaliteta.

Za bosanskohercegovačku historiju ova je knjiga dragocjena, jer govori o rodbinskoj povezanosti vladajućih dinastija u 15. i 16. stoljeću: između Kosača i dinastije Kantacuzen; između dinastije Kantacuzen i vladajuće dinastije u Srbiji; o ro-

⁶ Isto, 46, 96, bilješka 91.

⁷ Hugues Buzac, Informations sur la tres illustre des Cantacuzenes, de Carola Cantacuzene de Flory, fille de l'illustre Conte de Jaffa, et de ses enfants', ed. V. Laurent, in E. Brayer P. Lemerle and V. Laurent, "Le Vaticanus Latinus 4789: histoire et alliances des Cantacuzenes au XIV-XV siecles", Revue des etudes byzantines, 9 (1952), 64-105.

dbinskoj povezanosti ovih dinastija sa ugarskom vladajućom dinastijom i porodicom Osmanlija. Stiče se utisak, na osnovu teksta ove knjige, da su sve vladajuće dinastije petnaestog i šesnaestog stoljeća bile rodbinski povezane, iako su među njima vladali jaki antagonizmi.■

Hatidža Čar-Drnda

Philippe Gelez, *Petit guide pour servir a l'étude de l'islamisation en Bosnie et en Herzegovine; avec le recueil des sources connues, ainsi qu'un commentaire sur l'utilisation qui a été faite de celles-ci*, Istanbul, Les cahiers du Bosphore, XXXVII, 2005, 237.

Stalna aktuelnost fenomena širenja islama u Bosni je jedan od razloga što je turski izdavač ISIS ustupio broj čuvenih *Les cahiers du Bosphore* mladom istraživaču Philippeu Gelezu. Sa nepunih tri decenije života, ovaj profesor savremene književnosti, historije i srpskog i hrvatskog jezika, nedavno je odbranio doktorsku tezu o Safvet-begu Bašagiću. Pored toga, pišući manje studije o historiji bosanskohercegovačkih muslimana s kraja osmanskog i početka austrougarskog perioda, praveći bibliografiju vezanu za širenje islama u Anadoliji i na Balkanu, autor je uspio da formira jedan niz izvora i literature koje je u cjelini predstavio kao svojevrsan "vodič na putu istraživanja islamizacije u Bosni i Hercegovini".

S obzirom na to da ćemo se zadržati na informativnom prikazu djela, ostat ćemo pri autorovoj ustaljenoj terminologiji, ne ulazeći u razmatranje njene opravdane ili neopravdane upotrebe (imenovanje bosanskohercegovačkih naroda, sam pojam "islamizacije" i sl.). Autor već na početku kaže da mu nije namjera da iznosi svoje mišljenje o širenju islama, da raspravlja o uzrocima i posljedicama ili da opisuje sam tok procesa. Cilj mu je bio da napravi jedan popis izvora te istraži do čega su historičari došli na osnovu njih.

U skladu s tim, ovaj vodič ima dvije strane: s jedne je to katalog izvora razvrstanih prema provenijenciji (uz nedostatak daljeg kategoriziranja), s druge strane su tu komentari kroz koje se može pratiti šta su historičari zaključili u vezi sa širenjem islama u Bosni i Hercegovini. Ono što se pokazuje neophodnim, prije čitanja ovog djela, jeste poznavanje historije Bosne i Hercegovine, bar u krupnim crtama. Čitalac bi, na primjer, trebalo da zna da je 1878. godine bosanski prostor došao pod austrougarsku okupaciju, nakon četiristoljetne osmanske uprave, da se ova posljednja počeo-